

SÄUTSUDE JA PIIKSUDE TAGA TULEB NÄHA LIHAST JA LUUST INIMEST

Vestlus Eda Kalmrega

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna vanemteaduri Eda Kalmrega vestles tema 60 aasta juubeli puhul Vivian Siirman.

Eesti folkloristika on paljuski otsinud uurimisainest minevikust. Kuidas juhtus, et Teist sai tänapäeva folkloori uurija?

Jakob Hurda vanavara mõiste, nagu ka selle vanavara kogumine, oli omas ajas uuenduslik, aitas eestlust ja tulevast Eesti riiki üles ehitada. Rahvaluule seostamine eeskätt talupojakultuuriga, juttude, laulude ja lühivormide autent-suse otsingud olid ka lääne folkloristikas aktuaalsed vahest 1960.–1970. aastateni. Siis hakkasid need arusaamad murenema. Folkloor lakkas olemast ainuüksi mineviku pärand, mida püüti kokku koguda ja seeläbi päästa. Varasem žanrikeskus pöördus rohkem konteksti uuringute suunas, tähtsustus nii pärimuse kandja ise kui ka pärimusrühm. Tänapäevast rahvaluuleteaduses märkis nii uusi ainepiire kui ka teemasid ja uurimismeetodeid. Muidugi ka seda, et tegeldi elavas traditsioonis oleva ainesega, sellega, mida varasemate kriteeriumide järgi ei peetudki folklooriks. Eestis hakkas see protsess mõnevõrra hiljem, 1980.–1990. aastatel. Minu tulek folkloristikasse langes 1990. aastate algusesse, kui ma pärast oma kolmanda lapsega kodus olemist rahvaluule arhiivi tööle tagasi tulin. Hakkasin juhendama korrespondente ja arhiivi kogumistööd ning esimene suur aktsioon oli 1992. aastal üle-eestiline koolipärimuse kogumine. Siin ei olnudki enam suurt midagi mõelda, olime kolleegidega sellest elusast-elulisest ja kohati ka väga vaimukast materjalist nii vaimustatud.

Tegime tol ajal palju koostööd soome uurijatega. Soome kaudu liikus meile folkloristikaalane uudiskirjandus. Peale koolipärimust tulid tudengifolkloor, tänapäeva muistendid ja kuulujutud.

Olete uurinud katastroofofolkloori Estonia laevahuku näitel ning pärastsõjaaegset juttu Tartu inimvorstivabrikust. Kust pärineb Teie huvi selliste mõneti hirmsate lugude uurimise vastu? Mis Teid folkloristina uurimisainese juures paelub ja inspireerib?

Need küllaltki stereotüüpsed uskumused ja kogemused, mida nende sündmuste tagajärjel tekkinud muistendid ja kuulujutud väljendavad, on tihedalt seotud meie kultuuriliste ideoloogiatega, normide ja väärtushinnangutega, alateadvuse, hirmude ja ootustega. Seda materjali elavas esituses talletada ja uurida on huvitav. Kindlasti võib selle põhjal tänapäeva inimesest ning meie ühiskonnast nii mõndagi teada saada. Ja ega vanad muistendid polnud oma kaasaegsetele vähem hirmsad, ka neis tegutsesid salapärased jõud, kurjad inimesed, kummitused ja kuradid; surm ja hirm olid tavapärased asjad. Tegelikult võib öelda, et need mõlemad nimetatud teemad lihtsalt tulid mu juurde. Tänapäeva jutu-uurijad püüavad ikka ühiskonnas toimuvat jälgida ja sellest rääkida, kirjutada. Pidasin Göttingenis 1996. aasta rahvusvahelisel jutu-uurijate kongressil plenaartekande parvlaev Estonia hukuga seotud muistenditest ja kuulujuttudest. Tolle kongressi teine plenaarsineja oli Gillian Bennett, kes rääkis leedi Diana jumalikustamisest Briti ajakirjanduse ja avaliku arvamuse poolt pärast Diana õnnetut

surma. See võis olla päris esimene kord lääne folkloristikas, kus nii suure auditooriumi ees räägiti plenaarettekannetes nõnda värskelt toimunud sündmuse ajal tekkinud meediamõjulistest rahvajuttudest ja kuuldustest. Need ettekanDED valis tollase kongressi peakorraldaja professor Rolf Wilhelm Brednich, kes oli ise toleks ajaks välja andnud mitu kogumikku linnamuistendeid ja kuulujutte.

Vorstivabriku lood tulid ise kirjandusmuuseumi uksest sisse koos nende paljude tartlastega, kes pärast ajakirjanik Alo Lõhmuse artiklit¹ soovisid minuga jagada oma mälestusi sõjajärgsest Tartust.

Teie uurijakarjääri jooksul on maailmas toimunud nihe viisis, kuidas inimesed omavahel suhtlevad ja infot hangivad, lühikese ajaga domineerivaks muutunud digitaalsed vahendid mõjutavad kahtlemata ka folkloori ja selle uurimist. Kuidas olete Teie uurijana ja folkloristid üldisemalt nende muutustega toime tulnud? Kas see „uus maailm” ahvatleb uurima või on see olnud seotud ka mõningate hirmude ja teadmatusega?

Kahtlemata on muutunud kommunikatsioon mõjutanud nii folkloori kui ka selle uurimist. Näiteks kuulujutud pole kunagi nii hästi elanud (loe: levinud) kui praegu. Positiivne on see, et saad hästi palju infot uuritava materjali kohta ilma laua tagant tõusmata. On võimalik leida algallikas, palju arenguid, versioone, sotsiaalmeediast ruttu kogu kontekst (kommentaariid, põhjendused, suhtumine, tõlgendused jms). Selles mõttes läheb folklooriuurijatel hästi. Samas ei tohi unustada, et kogu kommunikatsioon, suhtlemine ja inimkultuur ei ole veel netti kolinud. Nende säutsude, piiksude ja märkuste taga on

¹ A. Lõhmus, Legend: Tartu inimesöötajate saladus elab rahvajuttudes. – Tartu Postimees 13. XI 2001; vt ka A. Lõhmus, Inimvorstivabriku legend kui poliitiline õudusjutt. – Tartu Postimees 21. XII 2001.

ikka luust ja lihast inimesed oma elude, hirmude ja soovidega, mis ei pruugi olla netis nähtavad. Kõik oleneb sellest, mida ja keda uurida ja missuguseid küsimusi tõstatada.

Kas digitehnoloogia arenemise ja sisu vaheldumise meeletu kiiruse juures on oht, et uurimistöös magatakse maha tulevikuperspektiivist olulised arengud? Või peitub võti tulevikku praeguste uurijate suutlikkuses kirjeldada käesoleva hetke nähtusi nii, et neist oleks võimalik aru saada ka 30 aasta pärast?

See digivärgi tähtsustamine on küll veidi utreeritud. Digimaailm saab ainekst pärismaailmast ja matkib seda. Tehnoloogiad võimaldavad küll uute sulamite loomist, sisu ja ideoloogiad vahest nii palju ei muutugi. Ma arvan, et selle olulise ülesleidmisega ei olegi eriti raskusi, küll aga on probleem kontekstiga. Ilma seda teadmata ei ole paljud asjad tõesti arusaadavad, mitte kolmekümne, vaid juba aasta või mõne kuu möödudes.

Ma ei ole selle aasta koolipärimuse aktsiooniga küll seotud, kuid olen kõrvalt kuulnud, et seal on palju sellist, millest on folkloristil raske ilma konteksti teadmata aru saada. Lastekultuur on tänapäeval niivõrd interneti kasutamisega seotud ning nende huvid seal nii killustunud, et ilmselt on lastel endilgi kohati raske üksteist mõista.

Kas põlvkondlik erinevus n-ö digitaalsete asunike ja digitaalsete pärismaalaste vahel mõjutab kuidagi ka uurija ja uuritavate suhet? Kas ühel on võimalik teisest aru saada? Kas tunnete end tänapäevaseid tehnoloogiaid kasutades mugavalt?

Põlvkondadevaheline erinevus on tänapäeval digitaalsete oskuste ja erineva internetitarbimise tõttu kindlasti suurem. Tundub küll, et internetis on kõik pihu peal ja avalik, ometi see nii ei ole. Internetis on nii palju salasoppe ja nurgataguseid, et kõige sellega pole

ilma kõrvalise suunava abita lihtsalt võimalik kursis olla. Sellepärast nõuab näiteks keskealiselt uurijalt suurt pingutust noorte kultuuri uurimine. Aga hea tahtmise korral ja nn keelejuhi abil on see kindlasti võimalik.

Ise ma väga mugavalt ei tunne end kõigi tänapäevaste tehnoloogiatega, aga saan hakkama, kui peab. Minu põlvkonnale tulid need muutused veel viimasel ajal. Minust vanemale põlvkonnale ei olnud enam aega antud kohanemiseks.

Praegusel (sotsiaal)meediamastikul saavad uskumatud, kurioossed lood palju tähelepanu, suurenenud umbusk „ametliku” info (või info kanalite) suhtes on andnud võimaluse n-ö alternatiivsele tõele. Kui lihtne või raske on Teil folkloristina, eriti kuulujutu-uurijana tänapäeva meediat tarbida ja usaldada? Kuidas jõuate potentsiaalsel uurimises silma peal pidada?

Neid alternatiivseid uudistekanaaleid on ka eestikeelses (sotsiaal)meedias juba üksjagu ja suur hulk inimesi jälgib ja levitab ise nende sisu. Sinna pole midagi parata. Inimene kipub ikka seda levitama, mida ja millesse ta usub. Kui ta soovib ilma juurdlemata uskuda, et sool on imeravim, siis ta seda ka teeb. Ajakirjandusele ja ajakirjanikele seab see erilise vastutuse. Tuleks leida aega allikate kontrollimiseks ja säilitada kriitikameel just ühest meediakanalist teise ringlevate, pealtnäha väga huvitavate-kõmuliste-eriliste uudiste suhtes. Ma üldiselt usaldan meie põhilisi meediakanaleid, aga suhtun neisse ka kriitiliselt. Kogu sotsiaalmeedial on raske silma peal hoida, aga õnneks on just siin tihtilugu abimeheks ajakirjandus ise (television, raadio, digiajakirjandus), mis rohkem kõlapinda saanud teemad sotsiaalmeediast (Facebookist jm) n-ö üles korjab ja laiemalt nähtavale toob.

Oma raamatus „Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus”² järeldasite, et võika vorstivabriku loo levimise taga oli palju tegureid, sh usaldamatus võimu vastu ja info puudulikkus. Praegusel hetkel võib samuti täheldada rahva teatavat pettumust võimus, info vähesus on asendunud aga info üleküllusega. Kas see on olukord, kus võime jälle oodata mõne vana õudustäratava süžee taastulemist?

Usaldamatus võimu vastu on praegu küll päris tugevasti õhus ja väljendub ka mitmetes kuulujuttudes. Vahest mõnda võimendab ka opositsioon, sest kuulujutud on tugev poliitika ja võimu atribuut. Teisisõnu – see, kes valitseb ja kontrollib kuulujutte, valitseb maailma. Oma monograafia ettevalmistamise käigus läbi töötatud arhiividokumentidest sain ka mina aimu, et KGB-l oli see tõde hästi teada. Pagulaste kriisi haripunktis, mõni aeg tagasi, levis sotsiaalmeedias kuuldu, et Eesti võimud on siiski salaja pagulasi sisse toonud rohkem, kui rahvale seda on öeldud. Seda infot levitas sotsiaalmeedias oma nime ja näoga soliidne kodanik, ja küllap ka seetõttu tundus see paljudele väga usutav, selle võrra kindlasti, et jutte ka ise edasi levitada. Ja uskujad käisidki lausa pesumajade ja koolide uste taga piilumas, et oma usule kinnitust saada.

Sarnased rahvusvahelised hirmujutud (vorstivabriku lood, lood mustade autodega verevõtjatest jms) nagu mina neid oma monograafias käsitlen, ei ole ka tänapäeval kuhugi kadunud. Rahvusvahelises folkloristikas on neid kutsutud ka kriminaalne muistend (ingl *criminal legend*), sest tänapäeva info-

² E. Kalmre, *Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus*. Pärimuslooline uurimus kannibalistlikest kuulujuttudest. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi teaduskirjastus, 2007, teine, täiendatud trükk 2008. Inglise keeles: E. Kalmre, *The Human Sausage Factory: A study of Post-War Rumour in Tartu*. Tlk Kait Tamm, Alexander Harding. Amsterdam: Rodopi, 2013.

ühiskonna traditsioonilise meedia ja sotsiaalmeedia koosmõjus saab kuulujutust või ka nn ärplemisloost (ingl *tall tale*) politsei uuritav juhtum. Juba paar aastat aktiveerub läbi sotsiaalmeedia üha uuesti mõnes Eestimaa paigas, miskipärast just väikelinnas või alevis, jutt lapsi röövivast valgest kaubikust. Võrdluseks: hirmujutud lapsi röövivast valgest kaubikust on Euroopas ja Skandinaavias ringelnud juba kümnekond või rohkem aastat. Kuna lastevastane vägivald on väga tundlik teema ja need jutud mängivad lastevanemate kõige suuremate hirmudega ja põhjustavad hüsteeriat, on paljudel juhtudel algatanud uurimise ka politsei. Tavaliselt tuleb politsei järeldusele, et tegemist on nn linnamüütide või -legendidega, millel pole reaalselt tagapõhja ja mis sotsiaalmeedias lumepallina veerevad. Meediauurija ja folklorist Peter Burger on jälginud valge kaubiku lugusid (nn *white van stories*, vt ka maailma suuremast kuulujutuportaalist Snopes³) Hollandi internetis ja ajakirjanduses aastatel 1999–2015 ning kirjeldab oma uurimuses, kuidas selle perioodi jooksul muutus pahade peategelaste identiteet: algul olid kiusajad pedofiilid, siis Ida-Euroopa immigrandid, lõpuks moslemid. Nii peegeldasid need lood omamoodi Hollandi muutuvat sotsiaalpoliitilist olukorda.

Meil olevat 2017. aasta novembri lõpus Harku vallas varjatud näoga mehed bussist väljunud lapse kaubikusse tirinud ja seal kinni hoidnud. Seda lugu edastati tema algsel värvikal kujul paljudes meediakanalites, lõpuks lükati see ümber ETV uudistesaaetes. Sel aastal ringles valge kaubiku hirmulugu Põlvas ning viimati jõudis minuni läbi sotsiaalmeedia kuuldus sarnasest juhtumist Tartu lähedal Ülenurme asulas. Kahtlemata on selliste lugude juhtumise tõenäosus olemas, nagu on olemas ka lugusid matkiv käitumine. Aga iga üksikjuhtum võib läbi sotsiaalmeedia tuhandete kirjete kajades muutuda

³ <https://www.snopes.com> (19. IX 2018).

looks ahistamiste seeriast, mis mõne aja pärast uue tõuke ajel sotsiaalmeedias jälle esile kerkib ja sealt kontrollimatult materjali võtnud ja avaldanud ajakirjanduse kaudu võimendub. Iga niisugune konkreetne juhtum vajaks eraldi uurimist; tegemist võib olla laste reaalsete hirmudega, mille taga võib olla mis iganes: nähtud film, kaaslaselt kuuldud jutt, pimedus, nendesamade varasemate kuulduste meediakajastuste kõmu, reaalselt hirmu põhjustanud olukord, tahtmine oma võimsa looga silma paista jms. See võib olla ka laste omavahelise suhtluse jaoks mõeldud jutt, mis teise publiku – täiskasvanute – ette sattudes hoopis uue tähenduse ja hirmsama näo saab.

Ajakirja Folklore teemanumber „Rumours and Conspiracy Theories” (2007, nr 69), mille koostaja Te olete, keskendus vandenõuteooriatele ja kuulujuttudele, käsitledes selle kaudu ka võimu ja folkloori suhet. Milline suhe on tänapäeva folkloori uurival folkloristikal ja võimul: kas maailmas, kus alternatiivne tõde, sõnavabadus, võõraviha, avaliku arvamuse manipuleerimine jms on põletavad teemad, on folkloristil tahtmine sõna sekka öelda – ja kumba ta ennemini kõnetada soovib, võimulolijaid või kogukonda?

Ma arvan, et folkloristidel on tänapäeva maailmas küll oma selgitav ja hariv roll. Me tegelikult võiksime neil siin nimetatud teemadel julgemalt ka avalikkuse ees sõna võtta. Aga enesekriitiliselt öeldes: ma ise olen seda teinud enamasti siis, kui ajakirjandus mingi kommentaari või küsimusega minu poole on pöördunud. Paar karmimat kogemust mul siiski on neist kordadest, kui ma oma nime ja näoga meedias (võimu)kriitiliselt sõna võtsin. Viimasest niisugusest juhtumist, kus kohalik võim oma poliitika läbiviimiseks avalikku arvamust kuulujuttude abil mõjutas, kirjutan ma praegu artiklit ega

taha seda siin pikemalt lahata. See ei ole kerge teema ja kuna olen ise sellega seotud, siis püüan ka kõigest väest asju käsitleda objektiivselt ning üldisemat perspektiivi silmas pidades. Ma võiksin selle ju niisama jätta, aga tunnen, et see on siiski vajalik nii demokraatia, ajaloo kui ka kogukonna harimise ja teavitamise huvides. Ja samas peab tõdema, et Euroopas on päris palju riike, kus riigivõimuga seotud poliitilisest folkloorist uurimusi avaldada ei saa.

Tervise ja toiduga seotud hirmujutud on viimasel ajal järjest rohkem kõlapinda saanud. Kas see on märk sellest, et elame heaoluühiskonnas? Tundub, et kui nälj ja õud vahetult ei kummita, siis leiab inimene midagi uut, milles kahelda, mida kahtlustada.

Jah, kindlasti, eriti levivad tervise ja tervislikkusega seotud lood. Toiduga seotud hirmud ja ka jutud ulatuvad tagasi külakõrtside ja industriaalse ajastu algusesse, teisisõnu aega, kus inimene enam oma toitu algusest lõpuni ise ei teinud. Vanemuises suvel välja tulnud muusikali „Sweeney Todd” etenduse kavalehele kirjutasin just väikese ülevaate niisuguste juttude tagapõhjust ja arengutest.

Tänapäeval on meil ühelt poolt soov kaua ja tervislikult elada, teisalt peame igapäevaselt valima kogu külluse ja võimaluste hulgast, mida tootjad pakuvad. Nii nagu ühest meediakanalist teise ja üha edasi leviva teabegi puhul, on näiteks rahvusvaheliste poekettide keeruliste tarneahelate tõttu raske infos ja kaubanduses kindel olla. Ja nii tundubki õigem usaldada seda, mida inimesed sotsiaalmeedias või kodanikuajakirjanduses nende asjade kohta kirjutavad. See on väga hea pinnas väärinfo ja kuulujuttude levikuks ning on üha suurem probleem tänases maailmas. Ühiskond ja riigid on sunnitud sellega eraldi ja süvitsi tegelema. Soovides seda kuidagigi kontrolli alla saada, on näiteks Euroopa Liit heldelt rahastanud sotsiaalmeedia vale-

detektori loomist, mis püüab reaajas keelepõhiselt välja selgitada valeuudised ja kuulujutud, keskendudes sealjuures tervise ja tervishoiu teemadega seotud kahtlastele postitustele.⁴ Nii et see on perspektiivikas valdkond tuleviku teaduses ja praktikas.

Keeles ja Kirjanduses ilmus Teil eelmisel aastal artikkel⁵ aga hoopis ühest XIX sajandi ballaadist ja selle ajaloolisest taustast (ballaad Sambla Anust), tegemist oli omaaegset publikut ja ajakirjandust paelunud sensatsioonilise looga. Kas inimeste huvi erakordsete lugude vastu on ajas muutumatu ja muutub vaid viis nendest rääkida, või on XIX sajandi lood ikkagi midagi hoopis muud kui XXI sajandil? Mis ühendab Teie jaoks nende eri ajastute lugude uurimist?

Kui ma 1980. aastatel välitöödel käima hakkasin, siis õnnestus mul lindistada fragmente sellest laulust, mis oli väidetavalt tehtud ühe Mulgimaal juhtunud sensatsioonilise tõsielulise sündmuse puhul. Tänu kohaliku värsisepa Lauulu Mihkli loodud pikale ballaadile ja selle trükiversioonile püsis see lugu pikalt mitme põlvkonna mälus. Lauulu tegemine oli tõesti üks viis sellest juhtumist omal ajal rääkida, seda tõlgendada. Sarnaseid ballaade võib pidada uudislauludeks, mille kaudu vahendati infot, tõlgendusi, kuulujutte. Selles mõttes on küll huvi erakordsete lugude vastu midagi inimsoole väga omast ja muutunud on ainult vahendamise viisid. Tegelikult oli Sambla Anu laulu ja sellega seonduvate kuulduste uurimine minu jaoks sarnane näiteks Tartu sõjajärgsete kuulujuttude uurimisega: siingi paelus mind selle laulu ja juhtumi ümber levinud kuulduste tagapõhi. Keskendusin

⁴ Projekt PHEME, vt lähemalt [https://en.wikipedia.org/wiki/PHEME_\(project\)](https://en.wikipedia.org/wiki/PHEME_(project)) (24. IX 2018); <https://www.pHEME.eu/> (24. IX 2018).

⁵ E. Kalme, „Jälle uudist, mis on uus...” Rahvalik ballaad ja jutud Sambla Anust. – Keel ja Kirjandus 2017, nr 3, lk 197–210.

ka ajaloolistele allikatele (arhiividokumentidele, ajakirjandusele) ning suulise ajaloo ülestähendustele, et välja tuua võimalikult lai spekter selle looga seotud tähendusi.

Kas Teid kannustab soov teada saada, kuidas asi tegelikult oli? Kas Te pole peljanud avastada mõne jubeda süžee taga ebamugavat tõde? Kui tõstatub küsimus tõest ja väljamõeldisest, võivad inimesed tundlikult reageerida: vorstivabriku loo puhul täheldasite, et inimesed solvusid, kui osutasite, et nende kindel uskumus tõestisündinud õudusloost on folkloorne.

Seda, kuidas asi tegelikult oli, uurib mõni teine distsipliin, näiteks ajalugu. Folkloristika oma riist- ja tarkvaraga ei saakski sellega vist hästi hakkama. Folkloristi ülesanne ei saa olla ajaloolise tõe väljaselgitamine. Kuigi ka tema on ainult inimene ja tahaks teada, mis siis tegelikult juhtus: kas vorstivabrik oli tõesti olemas või miks laev tegelikult põhja läks või kas Anu tõesti ei aidanud oma mehe surmale kaasa? Aga folkloristist jutu-uuriija piirdub ikka ainult selle sündmuse kohta tekkinud jutu vahendamise ja tõlgendamisega. Ja tõlgendamisel on kindlasti abiks olustikulise, ajaloolise, sotsiaalse, personaalse konteksti teadmine. Tõe ja uskumise pinnal aga võib mõnikord tekkida arusaamatusi, sest igal jutustajal võib olla oma tõde, millesse ta mingil põhjusel sügavalt usub – ja kui uurija annab kogemata mõista, et see tõde on kuidagi kaheldav või veel hullem, koguni folkloor, siis järgneb solvumine. Olulisem kui tõde on tegelikult püüda välja tuua neid põhjusi, miks inimene just nii usub ja räägib. Oma sõjajärgse kuulujutu uurimuses püüdsin ma neid põhjusi välja tuua.

Tänapäeva folkloor ei eelda enam näost näkku suhtlemist, ent mis osa mängib vahetu suhtlus kaastöolisega Teie uurimistöös? Kas romaniline kujutelm jalgrattal külast

külla väntavast folkloristist kuulub minevikku ja välitööd on kolinud internetti? Oma välisukselt võib inimene folkloristi küll tagasi saata, kuid juba võrku riputatud sisu (foorumipostituse vms) korral tal justkui pole võimalust oma uskumusi või arvamusi uurijale kommenteerida ega kätt ette panna ja öelda: ei, minu öeldut/tehtut te uurida ei saa. Kuidas nende teemadega lugu on?

Päris välitööd ja suhtlemine elavate inimestega on minu arvates folkloristi jaoks väga olulised. See annab võimaluse näha päriselu ja inimest oma keskkonnas. See paneb uurija suhtleja ja analüüsijana proovile. Samavõrra on oluline ka rahvaluule arhiivi, st vanema-varasema materjali tundmine. Seda võiks tänapäeval olla rohkem, kui ülikooli ajal kohustuslikus korras peab. See annab hea baasi, isegi kui uurid kaasaega. Inimesega otse suheldes tunnetad loomulikult rohkem ka vastutust tema privaatsuse säilitamisel. Varasemalt ei tekkinudki välitöödel kogutud materjali puhul seda probleemi, et uurija võiks seda kuidagi informandi privaatsust riivavalt kurjasti kasutada. Koguja ja uurija tunnetas oma vastutust. Ta suhtles inimesega näost näkku ja teda usaldati.

Internetist tuleb kõik korraga ja kergesti kätte ning sealne väiksem või suurem anonüümsus paneb inimesi avaldama oma kõige isiklikumaid asju. Nende materjalidega töötamine seab uurija ette erilise vastutuse. Küllap sellepärast peab tänapäeval ükskõik millist projekti kirjutades ka läbi mõtlema ja kirjutama selle, kuidas on täidetud eetikanõuded ja tagatud uuritavate privaatsus.

Folkloor huvitab ka kogukonda ennast. Kas tänapäeva folkloori puhul on folkloristide poolt kogutu n-ö kogukonnale tagasi andmine üldse oluline, kui sisuliselt on kõik internetis kättesaadav? Mil viisil, millise sõnumiga seda teha?

Publitseerimisel peaks ikka väga valima, mil moel ja missugust materjali võiks avaldada. Ei ole otstarbekas avaldada materjali, mis võib olla mitmeti mõistetav, millel puudub traditsioonilisus, mis on harv või kellelegi solvav. Internetis on palju asju küll kättesaadav, aga paraku ei ole seal tähendusi ega seletusi juures. Folkloristi asi on seda maailma ja kultuuri kogukonna jaoks lahti seletada. Näidata, et tegemist on traditsioonilise materjaliga, millel on stereotüüpseid jooni, pakkuda versioone ja algallikaid, pakkuda laiemat tausta ja arusaamist sellisest kommunikatsiooni vormist, mida võib määratleda folkloorina.

Teie põhjalik monograafia „Hirm ja võõraviha” on avaldatud ka inglise keeles ja on saanud 2014. aastal Rahvusvahelise Tänapäeva Muistendi Uurimise Seltsi Brian Mcconelli raamatupreemia. Kohe-kohe on ilmunas Teie uurimisartiklitest ingliskeelne väljaanne.⁶ Kas rahvusvahelisel uurijate kogukonnal on huvi eesti rahvaluule ja folkloristika vastu ja mis teemad laias teadusmaailmas rohkem huvi äratavad?

Erinevalt mitmetest suurtest Euroopa riikidest (Saksamaa, Prantsusmaa jm), kus folkloristika teadusharuna on minetanud oma autoriteedi, on rahvaluuleteadus Eestis säilitanud oma tugevuse ja olulisuse. Nii väikese riigi ja rahvana oleme ometi maailma folkloristikas täiesti arvestatavad ja välja paistvad. Siin ilmuvad rahvusvahelised ingliskeelsed teadusajakirjad ja seeriad, toimuvad suurte rahvusvaheliste eriala-

⁶ E. Kalmre, *What a Wonderful World of Legends. Articles on Rumours and Legends*. Tartu: ELM Scholarly Press, 2018.

ühingute kongressid ja konverentsid, publitseeritakse palju erialaseid tekste ka inglise keeles. Ei oskagi öelda, mis on need Eesti tippteemad praegu maailmas, aga paljude teemade uurimisel on tänapäeval oluline interdistsiplinaarne suund, milles eesti folkloristikal on täiesti võrdväärne oma identiteet. Näiteks viimati korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadlased Tallinnas mitmesaja osalejaga rahvusvahelise huumorikonverentsi, millest võtsid osa mitte ainult folkloristid, vaid ka kommunikatsiooniurijad, psühholoogid, pedagoogid jpt.

Kas folkloristi elus on ka kohta folkloorile, kuulujutu-uurija elus kohta kuulujutule?

Olen sündinud ja elan praegugi Kriimani külas endises Võnnu kihelkonnas. Hindan väga oma kodukoha pärandkultuuri. Püüan kohaliku külaseltsi esinaisena siinset elu edendada, inimestes kogukonnatunnet ja huvi ajaloo ning kohaliku pärimuse vastu kasvatada.

Kuulujutule on ka kindlasti kohta, ainult et minuga võib juhtuda sama mis akadeemik Arvo Krikmanniga, kes Facebooki grupist Kalambuuri⁷ kunagi välja visati, sest hakkas lausungite tagapõhja seletama. Ühesõnaga, professionaalne kretinism ei luba enam asju võtta nii, nagu need on, ja head juttu lihtsalt nautida.

VIVIAN SIIRMAN

⁷ „Kalambuuri grupp on ette nähtud eesti keele mõnusaks väänamiseks, kus teatud tähendusega sõnad pannakse uude valgusesse või mõne tähe vahetamisel muutub sõna tähendus.” <https://www.facebook.com/groups/kalambuuri/> (19. IX 2018).